

MACHIAVELLILEZING Fons van Westerloo

‘Van massamedium tot buurtomroep’

De naam Machiavelli, dames en heren, is zoals de leden van dit illustere genootschap al lang weten in de loop van vele jaren onlosmakelijk verbonden aan de woorden Machiavelliaans of Machiavellisme, dat weer synoniem is aan sluw, gewetenloos, achterbaks, despoot en tiranniek. Machiavelli is zonder enige twijfel de man die beter dan wie ook de schaduwkant van de leider heeft beschreven. Zijn beschrijvingen van wat hij zag vanuit zijn positie als diplomaat en secretaris van de tweede kanselier van Florence werden na zijn dood zoveel gelezen en geciteerd dat men de man zelf is gaan verwarren met zijn waarnemingen.

We kunnen veilig stellen dat in de westerse wereld alleen de Bijbel in de afgelopen vijf eeuwen door meer mensen gelezen is dan De Prins, waarvan nog steeds honderdduizenden uitgaven per jaar over de toonbank gaan.

Machiavelli's beschrijvingen en ideeën hebben zo een impact gehad op ons doen en denken dat we zijn gaan geloven dat hij zelf toepaste wat hij waarnam.

Uit het prachtige boek dat de journalist en historicus Michael White twee jaar geleden heeft geschreven over het leven van Machiavelli blijkt overduidelijk dat niets minder waar is. Hij beschrijft de naamgever van uw genootschap als een normale man die regelmatig aan te treffen was in de Florentijnse kroegen, bordelen en gokhuizen.

Vijftien jaar lang werkte hij als een diplomaat en secretaris die elke dag achter zijn bureau te vinden was om administratief en diplomatiek werk te doen. Nadat hij door de Medici aan de kant geschoven was kreeg hij het odium van een paria zonder baan die zelf korte tijd opgesloten en gemarteld werd om pas na zijn verbanning grote werken te schrijven, waarvan De Prins de meest beroemde en meest radicale is. Een boek dat al zijn andere werk, van gedichten tot toneelstukken heeft overschaduwd.

In tegenstelling tot wat velen denken heeft Machiavelli zelf nooit iemand gedood. Nooit is hij in een positie geweest waarin hij zo machtig was dat hij het leven van anderen zuur kon maken. Ook is hij nooit de duivelse adviseur geweest van een of andere gewelddadige krijgshoofd of dictator. Natuurlijk kon hij als waarnemer van de leiders van zijn tijd – tirannen, moordlustige pausen en wrede veldheren – de toen geldende moraal zo prachtig samenvatten en beschrijven omdat hij vele jaren dicht in hun buurt verkeerde.

Het is een uitdagende gedachte om je voor te stellen wat iemand met de kwaliteiten van Machiavelli over deze tijd zou schrijven, over het handelen van gezagsdragers, de misdaden van despoten, de onbetrouwbaarheid van politici en de wijze waarop oorlog wordt gevoerd. En het is misschien is nog uitdagender om te bedenken welk medium de held van uw genootschap had gekozen voor zijn vlijmscherpe waarnemingen.

Machiavelli schreef De Prins in een paar maanden van het jaar 1513, maar zijn werk werd pas in 1532, vijf jaar na zijn dood als boek gepubliceerd. Vast staat dat er voor die tijd wel kopieën van het manuscript de ronde deden die hij zelf zou hebben verstuurd naar familie en kennissen.

Ik geloof dat als hij in deze tijd had geleefd hij zijn werk niet lang tijd in de la van zijn schrijftafel had laten liggen, noch zich afhankelijk had gesteld van de vraag of er een uitgever te vinden was voor zijn gewaagde werk. Ik denk dat hij onmiddellijk zijn gedachten en waarnemingen had toevertrouwd aan het wereldwijde web.

Ongetwijfeld had hij met groot genoegen waargenomen hoe het beeld, dat de prinsen van deze tijd graag van zich laten schetsen, door de gevestigde orde razendsnel wordt afgebroken door een revolutie zonder bloed, maar wel met vele slachtoffers.

Nog scherper dan wij zou hij zien dat, hoewel de rol van het zwaard nog lang niet is uitgespeeld bij de uitoefening van de macht, de gang en de inhoud van beeld en woord over de machthebbers en ontwikkelingen van deze tijd, niet langer alleen wordt bepaald door uitgevers, hoofdredacteurs en omroepbazen.

Het is natuurlijk niet voor het eerst in de geschiedenis dat de man in de straat beïnvloedt hoe er over het gedrag van prinsen wordt gedacht en gelogen. Op 16 oktober 1793 maakte zoals we weten de guillotine een einde aan het leven van Marie Antoinette nadat zij in woord en beeld door het gewone volk - volslagen ten onrechte - was afgeschilderd als een monster dat het bij voorkeur met vrouwen deed.

Het is wel een novum in de geschiedenis is dat woord en beeld afkomstig van uw of mijn burens, zonder tussenkomst van wie dan ook, binnen fracties van seconden tot in de verste uithoeken van de wereld geconsumeerd kunnen worden.

Het is nog maar twee decennia geleden dat vrijwel alle informatie die tot ons kwam gefilterd werd door de ingewikkelde gang die nieuws en achtergronden moesten maken bij de weg naar de lezer, luisteraar en kijker.

De hoofdredactie besloot een journalist te sturen naar een nationale of internationale gebeurtenis. Soms was hij dagen onderweg om op de plek van het nieuws te komen en uren bezig om telefoon of telexverbindingen tot stand te brengen om zijn verhaal kwijt te raken. Televisiejournalisten smeekten passagiers van vliegtuigen om hun filmmateriaal mee te nemen naar de thuisbasis of moesten zelf, vaak voortijdig, de plaats van het nieuws verlaten om hun werk op de buis te krijgen.

Op de krant of omroep werd het materiaal bewerkt, bekeken door eindredacteuren die het toetsten op juistheid, goede smaak en vaak op optimaal bereikbare objectiviteit. De gang naar de consument was daarmee niet gelopen, want er moest nog gedrukt, bezorgd of uitgezonden worden.

Met de komst van satellieten werd de tijd naar de markt aanzienlijk korter en de concurrentie tussen de media groter. De combinatie van grotere concurrentie en de factor tijd hadden onmiddellijk tot gevolg dat de eindredactionele controle afnam omdat "being there" steeds belangrijker werd dan "being reliable".

Oorlogen, revoluties en politieke debatten vonden in de afgelopen jaren zonder tussenkomst van maar een hoofdredacteur hun weg naar de huiskamer. De gewapende overrompeling van het Witte Huis in Moskou, de aanval op Bagdad tijdens de eerste Golfoorlog en de aanslag op de Twin Towers zijn veelzeggende voorbeelden uit de recente geschiedenis. Niet een redactioneel besluit lag ten grondslag aan de verslaggeving, het was de aanwezigheid van technische middelen die ons live getuige maakten van grote en geschiedsbepalende gebeurtenissen. We spraken toen al van een mediarevolutie, niet wetend dat de echte revolutie nog moest komen. Deze mediarevolutie werd alweer niet bepaald door uitgever, hoofdredacteuren en omroepbazen, maar door whizzkids in achterkamertjes die sneller door hadden wat de mogelijkheden waren van ongekende technologische ontwikkelingen voor wereldwijde communicatie en informatievoorziening.

Het waren niet de bewakers van de inhoud die meteen de enorme mogelijkheden zagen en stimuleerden van de snelle ontwikkeling van het Internet, maar juist degenen die geen toegang hadden tot de tot dan gebruikte reguliere communicatiekanalen.

Bill Thompson begon al 10 jaar geleden buiten alle conventionele kanalen om in zijn eentje inhoud te creëren voor het Internet wat al snel "user generated content" werd genoemd. Onlangs vatte hij op de BBC radio het principe van door Internet gebruikers gemaakte inhoud prachtig samen: Het is inhoud die WIJ maken en niet ZIJ. Met ZIJ bedoelt Thompson natuurlijk de gevestigde orde van de media en met WIJ de gewone Internet gebruiker die geen enkele professionele journalistieke ervaring heeft, noch een bepaalde expertise. WIJ haalt wel zijn voordeel uit nieuwe elektronische uitgeefmogelijkheden en het gemak waarmee miljoenen over de hele wereld toegang kunnen krijgen tot wat WIJ bedenkt, beweert of op beeld vastlegt. Time Magazine benoemde de Internet gebruiker die de virtuele wereld van het Web vulde met zijn eigen materiaal tot persoon van het jaar als erkenning voor een ontwikkeling die buiten het blad was omgegaan. Het materiaal kan alles zijn: geschreven tekst, gesproken tekst, foto's en video's. Kortom alle ingrediënten waarvan de verspreiding tot niet zo lang gelden was voorbehouden aan krant, radio en televisie.

De burgers die met vlugschriften met ongefundeerde insinuaties het hoofd van Marie Antoinette eisten werden, nadat de Franse revolutie was uitgewoed, oproerkraaiers genoemd. De miljoenen die nu het web gebruiken voor hun eigen publicaties, worden nu de ontdekkers van de Burgerjournalistiek genoemd. Het weblog is hun domein dat geen fysieke of maatschappelijke grenzen kent.

Er zijn wetenschappers die de burgerjournalistiek een gouden toekomst toedichten. Zij voorspellen dat de gedrukte media, maar eigenlijk alle vormen van journalistiek, zoals die nu nog door radio en televisie worden bedreven, op hun laatste benen lopen. Zij menen dat de kwaliteiten van de "oude"journalistiek (deskundigheid, betrouwbaarheid, gedegenheid) door de jongere generaties als volstrekt achterhaalt beschouwd worden. Jongeren staan op het standpunt dat ze zelf wel uitmaken wat ze willen weten of niet en dat de betrouwbaarheid van het nieuws ondergeschikt is aan de vermakende aspecten van informatie. Kortom, of het allemaal wel klopt zal ze een zorg wezen.

Wie regelmatig op weblogs kijkt vind zeker een grond voor deze bewering. Geruchten worden gebracht als waarheden of - nog erger - verzinsels worden verheven tot nieuws. Zelf wordt ik minstens eenmaal per week gebeld door een journalist van de gevestigde orde die voor alle zekerheid wil weten of klinkklare onzin op het web toch geen kern van waarheid bevat. En als die onzin dan ook nog op een website van de gevestigde orde zelf staat (Villa media van de Nederlandse Vereniging van Journalisten) dan wordt er helemaal niet meer gecheckt, maar gaan hele of halve onwaarheden regelrecht de krant in. Op een congres van uitgevers vertelde ik dat RTL was benaderd door een uitgever voor deelname in een gratis krant. Een journalist van de weblog van De Journalist belde en wilde weten in welk stadium dit verkeerde. Ik vertelde dat wij door een uitgever slechts gevraagd waren eens naar een bedrijfsplan te kijken, niets meer en niets minder. Het verhaal op het web vestigde de indruk dat er al sprake was van een vergaande staat van voorbereiding van een mede door RTL uit te geven gratis krant. Vrijwel alle Nederlandse media: kranten, radio en tv namen het weblog bericht over, wat natuurlijk weer tot nieuwe berichten met de ontkenning leidde.

Natuurlijk zijn er ook positieve voorbeelden te noemen waartoe burgerjournalistiek kan leiden. Voordat ook maar een hoofdredacteur kon besluiten om een journalist op pad te sturen kregen we vrijwel onmiddellijk na de Tsunamiramp via mobiele telefoons en weblogs verstuurd berichten en beelden van ooggetuigen, zoals toeristen en plaatselijke vissers. De berichtgeving over de orkaan Katrina in New Orleans was de eerste dagen voornamelijk gebaseerd op wat burgerjournalisten op hun weblogs meldde. Meldingen die vaak haaks stonden op wat de overheid ons wilde doen geloven. Op het Internet verschenen beelden van de ophanging van Saddam Hoessein nog voordat de wereld officieel op de hoogte gesteld was van zijn executie. Beelden, niet van journalisten of beroeps cameramensen maar van indringers, die alles – beeld en geluid – op de mobiele telefoon hadden vastgelegd.

Nog even en het web is niet meer nodig om beeld en geluid te verspreiden, want de mobiele telefoon zelf wordt het verspreidingsmiddel van burgerjournalisten of liever gezegd burger tv journalisten. De functie van de gratis tabloids in de voorziening van de informatiebehoefte van jongeren – kort, snel en entertainend – zal op den duur volledig worden vervangen door mobiele telefoons met breedbandige verbinding en grotere schermen. Lezen in de trein is in landen als Korea al vervangen door kijken en luisteren via de mobiel op weg naar school of het werk. De jonge burgerjournalist en de afnemers van zijn werk zijn op zoek naar informatie over hun belevingswereld, die past binnen hun referentiekaders. Ze willen daar interactief aan meedoen door erop te reageren en zo zelf ook onderdeel te worden van de informatievoorziening. Ze willen vooral geen elitaire experts die hen vertellen hoe de wereld in elkaar zit. Ze gebruiken communicatiekanalen die zij open kunnen zetten op elk gewenst moment, op elke gewenste plaats, waar ook ter wereld.

Mediabedrijven die niet inzien dat de mediaconsumptie van jongeren en de rol die zij daarin zelf willen en kunnen spelen snel aan het veranderen is zijn op de lange duur ten dode opgeschreven. Je bent er niet met een journaaltje om half elf voor jongeren of met het uitgeven van nog meer tabloids voor in de trein, tram en bus. Mediaconcerns die denken daarmee het antwoord te hebben gevonden op grote ontwikkelingen moeten ziende blind zijn.

MySpace, een site die is bedoeld als sociaal netwerk waarop iedereen zijn ei kwijt kan, had drie jaar geleden 2 miljoen gebruikers. Twee jaar geleden waren het er 20 miljoen en vandaag de dag zijn het er 131 miljoen. Op Youtube zijn meer dan 100 miljoen video's gedownload. Per dag komen er 65.000 bij. Dagelijks dus. Second life is een driedimensionale virtuele wereldgemeenschap waar je je ervaringen met anderen kan delen. Een site waar je je eigen belevingswereld kan creëren en waar je alleen of samen met je vrienden je creativiteit kan tonen of handel kan drijven.

Second Life is in drie jaar tijd gestegen van 50.000 naar 3 miljoen leden. De bewoners noemen hun gemeenschap het zesde continent. Terwijl het succes van Skype en Ebay met de dag groter wordt kondigt zich alweer een nieuwe ster aan het firmament aan: Joost, uit te spreken als Dzoest. Het web bevat al 60 kanalen met films en het moeten er 1000 worden. Alles is gratis en openbaar, gefinancierd door reclame en zeer interactief. Kijken en chatten tegelijk is niet alleen wat jongeren willen, maar wat ze ook kunnen. Een Zweedse onderzoeker kwam tot de conclusie dat de gemiddelde jongere van zestien jaar vandaag de dag 5,8 dingen tegelijk kan doen. Chatten, kijken, luisteren naar muziek en eten of drinken...geen probleem. Wie jongeren uit die leeftijd in zijn omgeving heeft weet dat het waar is.

De gevestigde orde die niet stil zit begrijpt dat je deze ontwikkelingen beter kunt omhelzen dan bestrijden. MySpace werd aan News Corp verkocht voor 518 miljoen dollar, Youtube voor 1600 miljoen dollar aan Google en Skype voor 2100 miljoen dollar aan Ebay. De Amerikaanse wetenschapper John Bartell onderscheidt de participerende media - de media waar jezelf aan mee kan doen - van de package media, die een pakket aanbieden dat ze zelf hebben samengesteld zoals kranten en televisie. Bij participerende media kun je zelf de inhoud bepalen en kan de ontvanger direct reageren. Daarom heeft iedere politicus van Blair tot Balkenende en van de Chinese president Hun Jintao tot de Iranese president Ahmedinejadeen eigen weblog. Om zich tot het volk te richten hebben ze geen journalist meer nodig, noch de baas van een omroep, die ze al dan niet zendtijd geeft om het volk toe te spreken.

Weblogs omzeilen niet alleen de gevestigde orde van de journalistiek. Zij omzeilen ook de gevestigde orde van de politiek. Ik noemde niet voor niets China en Iran. In beide landen is het slecht gesteld met de vrijheid van meningsuiting. In China heeft de overheid 10.000 internetwatchers aangesteld, zeg maar internetpolitie, om berichtgeving via het web te controleren. Uitingen van politieke aard die de regering niet welgevallig zijn worden nog steeds weggehaald, maar een meisje dat haar leven op een weblog beschrijft op een manier die wij kennen van Sex and the City is al de meest populaire site van het land. In Iran hebben journalisten wier media verboden zijn, weblogs geopend die niet tegen te houden zijn.

Betrouwbare schattingen leren ons dat het aantal Internetgebruikers, nu nog 1 miljard, in de komende tien jaar naar 5 miljard zal groeien. Als maar 1 % van hen ook een eigen weblog gaat beginnen met tekst, geluid foto's of video dan komen er 50 miljoen actieve gebruikers bij. Gebruikers die niet alleen om de huidige media heen communiceren, maar die ook de tekortkomingen van diezelfde media zullen blootleggen omdat de burgerjournalist zijn materiaal kan vergelijken met dat van de professionele journalist.

Op 23 juli van het vorige jaar berichtten journalisten van de grote nieuwsagentschappen op gezag van het Internationale Rode Kruis over een raketaanval van het Israëlijs leger, waarbij vanuit een helikopter twee ambulances van het Rode Kruis werden geraakt, die bezig waren slachtoffers van een eerdere raketaanval te redden. De New York Times, de BBC en duizenden andere media namen het bericht over. Op 25 juli leverde het Rode Kruis ook foto's als bewijs voor een dramatische gebeurtenis. Een van de ambulances had een gat in het dak en er waren

ook twee chauffeurs die beweerden dat Israël moedwillig oorlogsmisdaden had gepleegd met de beschieting van de ambulances.

Bloggers spraken al snel hun twijfels uit over de betrouwbaarheid van deze informatie. Een speciale site werd opgericht om informatie te verzamelen. Allerlei deskundigen uit de hele wereld begonnen het materiaal te analyseren en uit te vergroten. Conclusie: De berichtgeving was gebaseerd op gemanipuleerd materiaal. De media verdedigden zich fel tegen alle beschuldigingen, met de mededeling dat hun journalisten vakmensen waren en geen goedwillende amateurs zoals de burgerjournalisten van het web.

Zo krijgt de burgerjournalist twee gezichten: De verspreider van valse geruchten en ongecontroleerde berichten en de uitdager van de juistheid van het werk van de gevestigde orde. Steeds meer zien we dat er – misschien wel noodgedwongen – een symbiose tot stand komt tussen de oude en nieuwe journalistiek. We zien het al geruime tijd bij de radio waar de VPRO ooit begonnen is niet langer met professionele correspondenten de wereld te belichten maar met gewone Nederlanders die vaak op verbluffend indringende manier ons vertellen wat zich afspeelt in het land waar zij jaren wonen en aan den lijve gebeurtenissen of veranderingen ondergaan. Tijdens de storm van afgelopen week riepen de TV nieuwsrubrieken de kijker op om video's en foto's te maken en die via het web op te sturen. RTL Nieuws gebruikt al geruime tijd mooie actuele foto's van de kijkers als achtergrond bij het weer.

Media die hun ogen niet sluiten voor deze mogelijkheden kunnen een belangrijke rol blijven spelen voor degenen die wel prijs stellen op de kerntaken van de journalist: het selecteren en verifiëren van de feiten en het controleren van de macht. Haal de burgerjournalist naar binnen, help hem met het rubriceren van zijn of haar waarnemingen, spreek waardering uit voor webloggers die proberen de waarheid geen geweld aan te doen en trek je neus niet op voor het kleine nieuws dat de kwaliteit van het leven van de mensen vaak meer bepaalt dan grote gebeurtenissen ver van ons huis. De macht van de reguliere journalistiek is tanende. Na landelijke, regionale en stads- en dorps TV wordt er nu al gewerkt aan Buurt TV, waarbij de bewoners van een buurt zonder tussenkomst van wie dan ook hun nieuws en waarnemingen uitwisselen.

Niets maakt een prins zo prijzenswaardig als het ondernemen van grote initiatieven en zelf een nobel voorbeeld te zijn, schreef Machiavelli in het 21ste hoofdstuk van de Prins. Van uw held, beste leden van het genootschap, leren wij dat voor de vertegenwoordigers van de gevestigde mediaorde afwachten tot hun macht en invloed tot nul is gereduceerd, geen optie is.